

sal, Das Maas, Der Ort, Der Handschuh, Das Moos, Der Vormund, Das Bett, Der Mast, Das Licht, Der Schmied, Die Nuss, Der Brand.

Többes: Die Wagen, Die Hemden, Die Tage, Die Schafe, Die Krebse, Die Nöthe (s en), Die Bräutigame, Die Hirsche, Die Röhre (növény), Rohre (pl. Sprach-), Die Mühsale, Die Maasse, Die Örter, Die Handschuhe, Die Moose, Die Vormünder, Die Betten, Die Masten, Die Lichte (Wach-), Lichter, Die Schmiede, Die Nüsse, Die Brände. Ilyenek még: Das Aas, Der Hals, Der Wicht, Der Bösewicht, Das Brot, Das Wild, stb.

Valamint az említett nyelvtanok, úgy összes szótáraink: Ballagi, Wolf, Farkas stb. három: Simonyi-Balassa, Kelemen kézi szótára, Csemez-féle kivételével, ugyanazon hibában szenvednek. Nem adják *következetesen* és minden egyes főnévnél a többes alanyesetet s a himnemüeknél, ha szükséges, az egyes birtokos esetet (n), mint a melyeket inductive lehozott ragozási mintáim tanúsága szerint az idegen ajkú se nem tudhat, se nem képezhet. Ejtsük el azért a sok időt felemészítő és haszonnélküli erős, gyenge és vegyes ragozást és alkalmazzuk a főnevek neméből kiinduló és arra támaszkodó, három mintára oszló nemű ragozást. Azért is közöltem ezen észrevételeimet, mert több szem többet lát. Lehet, hogy észrevételeim még nem teljeseek, fogyatékosak, de így is azt hiszem, egyszerűbb, világosabb, következetesebb a német főnevek nemén alapuló ragozás, mint az erős, gyenge és vegyes ragozás.

BECKER HUGÓ.

VISZONVÁLASZ MOLNÁR ISTVÁN ÚRNAK.

T. ellenfelem a vitatkozásnak legkevésbé illő alakját választotta ellenem írt pamphlettjában. Mint valami legyőzött birkózó, fogta magát: hátulról vagy oldalról támadt, s az utcai gyerkcőzők módját választotta, mert gúnyolódott s utánam kiabálta egy eléggé különös, de véletlen kocsintásomat.

Én, a mikor megírtam értekezésemet, nem azt tartottam szem előtt, hogy fordításbeli tévedéseit mutogassam, hanem hogy elsőbben az ő gondolatmenetének kapcsán az egész latin idő- és módtant tisztázzam, s csak alkalmas helyeken szúrtam közbe ellenfelem hibáit, a melyek alkalmatlanná tették őt arra, hogy ebben a tőlem megindított vitában súlylyal bíró harczosnak tekintsem.

Ő maga nagyon komoly ellenfélnek, sőt mi több, igazságszolgáltató mesternek tolta fel magát. Emlékezzünk csak rá, mily főnnhéjazóan s nabukodonozori elbizottsággal mondta ki a szót, hogy célja a vitat-

kozókkal elbánni s őket jól megfenyíteni (grammaticos certantes puniam, si de facto regnavero), ha ugyan képesek lesznek fölérteni az ő elemzéseit, idézeteit s ösztövért tábláit, a melyeket még az ő nebulói is megértettek s alkalmaztak ; e közben holmi új optativusokkal s időútszámítással is előhozakodott, végül epilógusában megírta, hogy az ő pártjából vitázók, Gyomlay és Kőrösi, nem értették az ellenfél önkretevésének módját, mert éppen az ellenféltől hangoztatott és sürgetett sokratesi módszert nem alkalmazták ; ellenben ő ime Cicero és Nepos sikeres elemzésével bizonyítja meg az actiók általános érvényét a latin nyelvben ! Egyébként is ideje már — mondá, — hogy vége szakadjon az ellenfél támadásának amaz egyszerű, világos, tehát iskolaias tanítás ellen, s ő hiszi is, hogy miután kimondta egy második Neptünként a quos ego-t : mindenek elhallgatnak s megnyugosznak az ő sikeres magyarázataiban.

Egy tőlem megindított, tisztán tudományos és didaktikai vitában már most rajtam volt a sor, ha mindjárt nagyúriasan, tehát sértő melőzéssel nem is emlegette föl nevemet a t. ellenfél : hadd lássák a szemlélők, mit tudok ezen újabb, elhallgattató támadásra felhozni ! És ha valaki a tőlem felvonultatott adatokban s bizonyítékaimnak egész dandárában csupán azt látta vagy vette észre, hogy én a *sine*-féle hibás és üldözendő fordítást tettem központjává értekezésemnek, s hogy én ebből az egyből következtettem azt, hogy M. úr nem megállható ellenfelem : akkor leteszem a tollat, mert engem úgysem méltányolnak, úgysem akarnak megérteni. Ámde mivel tudván tudom, hogy sokan megértettek, sőt azt is tudom, hogy a *sine* fordítására pazarolt, megsemmisítő ana-thémám czélját is sokan fölértették : azért röviden még egyszer elsorolom azokat a kérdéseket, a melyekre szíves feleletét vártam volna M. úrnak ; másrészt újlag kijelentem, hogy nekem nem csupán ezen kérdések megvitatása volt a fő czélom, hanem az actiók létének vagy nemlétének tisztázása a latin nyelv terén s ezzel kapcsolatban a consecutio tárgyalása. Kérdéseim ime a következők :

Igaz-e, hogy Nepos és Cicero művei az actiónak döntő példáit szolgáltatják ? Ez volt czikkének facitja s én epedve vártam ama döntő példákat most is, hogy újra rámutathattam volna példának haszontalanságára, mert azóta, hogy czikkét közzé tette, folyton olvagattam az említett szerzőkből, s a példák tömege mellett tanuskodik, mint a multkor is. Vajjon az *oratio obliqua főmondatait* ezután sem teszi Molnár úr acc. c. inf.-ba ? Ösztövért tábláit, melyeket az ő nebulói oly ügyesen és biztosan kezelnek, ajánlatosnak vagy elégségesnek tartja-e az actiók bemutatására és alkalmazására ? Vajjon nem küld-e a néma barátok közé azért, hogy az egész világ tudósaival egyetemben azt mertem szemébe mondani, hogy a tőle optativusnak keresztelt imperf. és plusquamperf. coniunctivi nem optativus ? Hát az *inquit* mikor áll oratio obl. elején ? Geometriai

tudós ábrázolatait mikor teszi érthetőbbé? Vajjon a *dicitur*, *fertur* stb. *praesens historicumok-e*, s Cicerónak a bírákhoz intézett elismerő nyilatkozata beválik-e *praes. hist.-nak*? Vajjon az ilyen egyeztetés: *actio imperfectum* hová irandó? Az idők tudákos magyarításait merné-e ismétetni? A klasszikus írók stílusának hibás jellemzését fenntartja-e? A *consecutio temporum* dogmáit örökérvényűeknek hirdeti-e ezután is az egész latinságon keresztül, vagy csak egy írónál is? Elhiszi-e még mindig, hogy a latin ember logikája sokkal szigorúbb, mint a magyaré? Vajjon hát az *actio* igazán nem egyéb, mint az időviszony föltüntetése? A forgandó stb. *participiumokról* adott magyarázata még most is gyönyörködteti? s ugyancsak a *participiumok* időviszonyait (nem *actióit*!) meri-e még tagadni? A *szónoki kérdés* helyes vagy teljes meghatározásának s szerkesztése módjának utána nézett-e a tőlem idézett cikkben, melyet még akkor jegyeztem bele Bartalomba, mikor az a cikk megjelent, a hogy alapul szolgáló könyveimbe az érdekes és fontos dolgokat följegyzem. A *plusqup.* és *impf. indicativi* példáiban hirdeti-e a lehetetlen *actiókat*. A *postquam* és társai utáni időket még mindig egyidejűeknek vallja? A nyelvről ezután is azt hiszi, hogy nem fejleszt szükségtelen alakokat? Atszámításokkal vesződő módszereskedését még mindig sikeresnek gondolja? Az *obliquus-os* főmondatok épületes *terminus technicus-át* mikép okadatolja? Van-e idő a *coniunctivusban* vagy nincs? Az *infinitivust* «bastard» alaknak mondja-e még mindig s megteszi-e a világon mindennek? A *quod-os szerkezetet* meri-e ajánlani az *acc. c. inf.* helyett? A *cum historicum* után következő *coniunct. impf.* és *plusqup.* szellemeskedő magyarázatát tovább is tanítja-e? s a mellékkörülményekre lehet-e ily alkalommal hivatkozni? Ellenmondásait önmagával szemben miért nem oszlatta el vagy magyarázta ki? Megállhat-e az *or. obl.-ban* ez az *1. személyű beszéd*: az én házámban, *pláne nálam* helyettesítésére? A Césárból vett idézetek és a Livius-beli *providetis* magyarázata hogyan szól helyesen? Példáinak rosszul értelmezett voltát nem védi meg? A következményes mondatok természetét hogyan kell helyesen magyarázni? Egyes «önálló használatai», melyeket az írónál fölfedezett, kiállják e a kritikát? Sokratesnak *maientika* nevű módszerét ezentúl helyesen alkalmazza-e?

Ezekre a kérdésekre tetszett volna tehát megfelelni, nem pedig személyeskedni: hogy én pap létemre nem gyakorlom a keresztyén szeretet törvényét, mint benediktinus pedig nem hódolok rendünk ismert jelszavának. Egyik tekintetben sem fogadhatok el leczkét M. úrtól, a ki ebben a vitában is megmutatta, hogy a felebaráti szeretet és ő nem egymásnak termettek. Vagy talán szeretet az: rám fogni olyasmit, a miről meg sem győződött a saját szemével, vajjon én tettem-e valóban; de még akkor is, ha megbizonyosodik vala arról, hogy én tettem: illik-e

egy teljesen magára álló vitában olyasmit felkotorni, a mi egyáltalán nem tartozik a vita tárgyához ?

Előttem nem állhatott más feladat, mint leszámolni minden egyes ellenfelemmel a magam elszánt módján. Nem is komoly harc az, a mi nem meggyőződéssel s elszántan vívunk ! De mindig vigyázok arra, hogy a szenvedély el ne ragadjon, bár irodalmunk legjobbjainak történelmi jelentőségű polemiáiban is elég példa van, a mi még erre az esetre is megadná nekem a felmentést. Én, miként czikkem tanusítja, Molnár úrnak a múltjában nem turkáltam, most sem turkállok. Ezzel is megmutatom, hogy én nagyobb kímélettel vagyok iránta, mint ő volt irántam.

Lássuk azonban válaszának pontjait.

Az első a *sine* körüli vita. Ehhez nyújtott, újabb magyarázata a régivel együtt minden alapot nélkülöző, önkényes állítás. Hogy tehát valamely magyar Livius-kommentárba esetleg bele ne kerüljön, mint afféle nemzeti alapból kinőtt s magyar nemzeti szinnel teli magyarázat : elmondom, miért nem állhat meg ez a magyarázat soha, semmiféle körülmények között.

1. Tisztán önkényes állítás M. úr részéről, hogy a *sine* jelenthet ennyit : maradhass. Sino ige mindig átható s jelentései : lefektetek, leeresztek, történni hagyok, megengedek, tűrök stb. Ha azonban mégis ezt tenné : maradok, parancsolója magyarul csak ezt tehetné : maradj !

2. Alaptalan állítás az is M. úr részéről, hogy ő külön értette a *sine*-t a beszéd többi részétől ; hisz eleibe tette mindjárt kezdetben ezt : Veturia dixit ! utána pedig azt, hogy oratio obliquában lesz : *sineret* a *sine*-ből. Különben is a legelső szón kezdi illusztrálni az egyenes beszédnek függő beszéddé való tételeit, s miután végre megállapította, hogy így és így lesznek az oratio obl.-ban az egyenes beszéd alakjai (a helyett, hogy egy kész oratio obl.-t valamely írótól tett volna át *rectává* inductive), legvégén párhuzamba helyezte Livius egyenes beszédét s a maga gyöngé (nb. a kijelentő főmondatokat nem tette *acc. c. inf.-ba* !) áttételét. Kérdem már most : ha én a *quousque tandem*-ot kiszakítom a cicerói beszédből, adhatok-e neki olyan értelmet, mely azokban a határozókban nincs meg ? De ismétlem, egyszerűen azért nem áll, hogy külön értette, mert magyarázatát ezen a szón (*sine*) kezdte, hogy aztán folytathassa végig Veturia beszédén. Közben megtörtént vele, hogy elszólta magát egy szörny-fordításával.

3. Alaptalan állítás továbbá, hogy ennek a közismert s eddig még soha másképp nem magyarázott helynek megértéséhez szükséges volna egy alföldi asszony rivallását segítségül híni. Először is igaz-e, hogy M. úr hallotta ilyen helyzetben, vagyis hazaáruoló fiával szemközt bármelyik tiszaháti asszony rivallását ? Másodszor igaz-e az, hogy a magyar asszony egy római matróna fenséges nyilatkozatával s *positurájában* oktatja ki

fiát, melyet különben egyedül Livius költött (mert Plutarchosnál nincs nyoma) s adott Veturia szájába? Én, mint zalai gyerek, azt hiszem, széles e hazában máskép, vagyis a maga módján adta volna haragját minden magyar nő a fia tudtára, hacsak előre be nem tanulta volna Livius mondásait (pl. a szinpadon). A helyzet illusztrálására pedig ne is gondoljunk a magyar asszonyok példájára, hanem csupán a Livius nyújtotta szó szerinti helyzetet gondoljuk el; mert ha magyar asszonyt hívunk segítségül, akkor a rossz fiúval szemben teremtett helyzetek elképzelhetőseére ép oly jogosult a zalai vagy bakonyi asszonyok példáját szerepeltetni a kik fiokat nem mindig Livius mondásaival térítik észre! Sapienti pauca! . . .*

4. Az is pusztára fókusz, hogy a *sine*-t külön kell érteni. Vajjon miért? Mert Molnár István bizalmaskodásnak hiszi az ilyen beszédmódot: «mielőtt öleléseidet fogadom, hadd tudjam meg!» . . . Csak azért, mert ő mondja? Hát az eddigi magyarázók (Szénássy, Elischer, Csengeri stb.) és fordítók (Bajza, Tárkányi stb.) miért nem jöttek rá az igaz értésre? Ellenkezőleg! itt minden a hanghordozástól függ s mindent a *situatio* magyaráz! Vagy talán várható volt, hogy egy római matróna olyan kemény beszéd után ölelkezik, csókolózik s krokodiluskönyveket hullat veszett fia előtt? Hisz' épen ezen fordult meg Livius rajzoló művészete, hogy egy spártai ridegségű, kérlelhetetlen matrónát mutasson be a rómaiaknak Veturiában! Egy igazi római ember vagy asszony inkább a halálban látta fiát, mintsem kegyébe visszafogadta volna! Ime ez az igazság!

Vajjon tehát mindeddig rosszul értelmezték a kommentátorok a szóban forgó helyet, úgy hogy egy tiszaháti asszony kirohanásának kellett világossá tenni Veturia viselkedését? Dehogy kellett! A dolog így áll.

A *sino* ige parancsolója általános, majdnem kizárólagos használatú a coniunctivus jelenével Liviusnál *ut* kötőszó nélkül, szakasztott úgy, mint a magyarban: hadd lássam, hadd tudjam stb. Ellenben Cic. és Cæs. úgyszólván csak acc. c. inf. ban használják, a későbbi írók pedig kiteszik a coniunct. elé az *ut*-ot is. Így van ez elmondva minden nagyobb nyelv-

* Más vidékről való, de egészen megbízható magyarságú embertől hallottam, hogy náluk «maradhass» vagy «nyughassék ke!» szóval utasítja rendre a leány a legyeskedő legényt; de hát Veturia és Coriolanus nem ilyen helyzetben állottak egymással szemben. És ki nem látja át, hogy a *maradhass*-féle jargon nem egyéb, mint a következő szólások kombinált egybeöntése: *maradhatsz magadnak* + *maradj magadnak*; vagy talán ama szó-lás utánzása: *te kölyök, csak ne maradhass a bőrödben!* V. ö. még az ilyen szólást: *az ember azt nem tudhassa — a hogyan tudhassa?* mintájára

tanban, szótárban és kommentárban, de legjobban Krebsnél (Antibarb., Schmalztól), a hol épen a szóban forgó hely le is van fordítva: lass mich wissen. Ez alapon változtatta meg a cicerói nyelvhasználatot kedvelő Dávid István a maga III. osztályos Liviusában az eredeti szöveget s tette a gyermekek számára könnyebbé imígyen: sine me scire, szótárában pedig így fordította le: engedd, hogy tudjam; bár teljesen magyaros így is: engedd vagy hadd tudnom, szakasztott úgy, mint a latinban tette. De egy sereg latin nyelvtant ösmerek, a melyekben ez olvasható: «merke: sine sciam = lass mich wissen», s az amerikai Lane (Latin Grammar, 1899. London and New-York, 277. lap, 1710. §.) is így fordítja: let me know, nem is szólva a nagy kommentátorokról.

A főntebbiekből immár világos, hogy kár volt M. úrnak azt a mentegést megírnia a sine fordítása mellett. Pusztá szorultságból mentegette minden áron azt a fordítást! Miért nem mondatta Veturiával ezt: takarodj, vagy ne kutyálkodj vagy még tisztahítb frázisokat? És én bátran kimondom: nincs rajta kívül e hazának latin professzora, a ki vele egy véleményben volna a sine-re nézve. M. úr bizonyosan nem olvasta el figyelmesen a mondatot egyfolytában, szeme megakadt a sine-n s azt magában lefordította. Most utólag igazkodik, pedig jobb lett volna tévedését elismernie.

De hadd szóljak arról a komikus dologról is, a mit M. úr jónak látott a vitába belevonni, habár semmi köze az actiók ügyéhez.

A Dessen-re vonatkozólag kijelentem, hogy Freund Trienniumának, a philologusok eme közönséges birtokának, vagy egyéb német művek repertoriumainak forgatói előtt nem lehet kétséges, hogy én épen úgy tudom a nagy betűvel ismételtetni szokott Dessen jelentését, mint ellenfelem.

Magának a «Görögország ókori történelme» című szakasznak Sörös P. van aláírva (I. S. kötet, 187. l.) s csupán a könyvészet van másod sorban nekem is tulajdonítva. Ez a tiszta igazság, nem az, a mit M. úr rám fogott az ő nagy tárgyilagosságával. A felelősséget azonban mindenkor elvállalom, ha nevem alatta van valaminek, s nem tolom sem Sörösre, sem írődeákomra, a kit a munka könnyítésére olykor fogadok. Az egész hiba okos ember előtt, azt hiszem, nem több, mint ha az akadémia kiadványaiban a külföldi munkákból átvett ábrákon egy-egy angol vagy francia vagy német jegyzés benn marad. Ez történt nem rég az olasz Lançianival s a német Mauval is, a kik először angolul jelentették meg művöket s csak utóbb honi nyelvökön, s még a külföld eszközei mellett is ott maradtak az ábrákon vagy egyebütt az angol czímiratok.

És hát hogyan kellett készítenem a könyvészetet? Czímlapokat kaptam a központból, a melyekre rá voltak ragasztva egyes német és magyar lexikonok kivágott czikkei, a melyeket azonban sohasem hasz-

náltam fel másként, csupán a terjedelem végett, mert az ki volt kötve, mennyi legyen.* Az irodalmi rovatot mégis, már t. i. a külföldit, többször az illető czímlapon készítettem, javítgatva vagy pótolva új kiadásokkal magyar fordításokkal stb., s így történhetett, hogy Hertzberg nevével következő műve előtt a Dessen-t nem törültem; de annál nagyobb gondot fordítottam a hungaricumok összeírására s mondhatom, sokszor napokba került egy ily, pár sornyi rovat összeszedése. Mindezeknek azonban semmi köze ahhoz, vajjon használtuk-e az idézett műveket az összefoglaló cikk megírásakor vagy sem.** Ezek különben is oly elemi dolgok, hogy az a csodálatos, hogy ilyen ügyben még valaki oktatásra szorul. Valamint ahhoz sem férhet szó, hogy egy lázas gyorsasággal készült lexikon első kiadásában ily hibák mindig akadnak.

De hogy valósággal is ösmerem már deák-korom óta az Oncken-féle vállalatot, arra czikkeimen kívül felhozhatom azt az eklatans bizonyítékot, hogy midőn a nagy világtörténelem tervezésekor Marczali professzor úr hozzám fordult, vállalnám el a görög vagy római részt vagy akár mind a kettőt megírás végett, s tudatta velem, hogy H. művét kellene alapul venni: épen czikkeim tanuskodása alapján tette fel rólam, hogy H. könyveit jól ismerem. No de különben is az Oncken-féle vállalat olyan dolog, hogy komoly ember nem is merné föltenni egyetlen kartársáról sem, hogy vagy ne ösmerné, vagy legalább ne tudna róla, mint közhírű munkáról. Felőlem azonban ennyit sem ösmer el M. kollegám az ő példás felebaráti szereteténél fogva.

Végül arra is ki lehetne térnem, hogy védjem magamat szerény irodalmi tevékenységem tekintetében, a melyet annyi keresztyén szeretettel jellemzett az én, mindenből gúnyt űző kollégám. Ámde fogva tart az a szeretet és béke, a melyet oly hathatósan ajánlott figyelmembe Molnár István, a kinek nincs lelke ahhoz, hogy másnak munkásságát méltassa a maga értéke s mivolta szerint, hanem elmondja fitogtatásrá szánt irhatnámságnak. Hogy azonban megértse mindenki, mily igaztalan gyanúsításban részesített engem a keresztyén szeretet hősszerelmese, felvilágosításul mondom, hogy én már 13 év óta tanítom ugyanazokat a dolgokat, a miket Budapesten tanítanak az egyetemen, egy oly könyvtár közvetlen közelében, mely philologiai irányban alighanem gazdagabb minden más hazai könyvtárnál, de magam is annyi könyvet vásárlók

* Egy ilyen czímlapot t. munkatársunk beküldött a szerkesztőségnek. Szerk.

** Az egész dologban egyébként az az érdekes, hogy ama cikkben mind Hertzberg művének, mind Holm könyvének hatása erősen érezhető. Az irodalmi összeállítás pedig olyan, hogy nem kell miatta pirulnom senki előtt maiglan sem.

évenkint, a mennyit az én szakom tekintetében tán senki e hazában stb ; szóval elhiheti rólam mindenki, ha nem rosszakaróm, hogy a könyveket nemcsak kívülről, hanem belülről is megtekintem. Csunya az öndicséret, de én most csak felvilágosítással akartam szolgálni egyik felebarátomnak igaztalan gyanúsítása ellenében. Érthető különben, hogy nem tetszett Molnárnak, hogy az én harmadfél hónapi munkával készített értekezésemet irodalmi apparatussal szereltem föl s még a lapokat is idéztem a tőlem meghozatott könyvekből, sok helyt pedig nagyon fontos nyilatkozatokat citáltam belőlök; mert én nem akartam a delphibeli papok módjára eljárni példám igazolásában, vagyis ex tripode beszélni (mert ez az igazi értelme a pythia-szerű tanításnak), hanem nálam érdekesebb emberek tekintélyét is megszólaltattam magam mellett.

Ugyanezen okból rám pazarolt, igazán reá valló czímzéseit visszautasítom s ajánlom neki, elmélkedjék róla : megenged-e ilyes czímzésekét a tőle hangsúlyozott felebaráti szeretet törvénye bárkivel szemben ?...

Ezek után csak azt mondhatom M. úrnak : medice, cura te ipsum ! Plautussal pedig ezt : plaudite, cives ! Egy zalai nótára gyujtva pedig ezt : molnár úr ! a garat, a garat üresen jár.* BÓNISS JUSZTIN.

IRODALOM.

Schneller István, *Pedagogiai dolgozatok*. Első k. Budapest, 1900. 352. l.

E kötetből a csendben munkálkodó szerző nézetei alapján egész pædagogiai programmot lehetne összeállítani, mely főképen a közép- és főiskolai nevelés ügyét foglalná magában s a mely itt hét különböző dolgozatban egyes részleteiben tárul elénk. Minden íze a «Bevezetés»-ben kifejtett elméletből következik, ez pedig a szerző természete szerint mélyen való gondolkodásból keletkezett s a szerint folyik az ő élete széles körben nevelő hatással. A kötet kiadásával — a nézeteivel, eszményével ellenkező irányzatok érvényesülését látva — professori kötelességéhez híven vallomást akar tenni meggyőződéséről. Nem vitatkozó azonban a hangja, mert «a csendes és fokozatos munkásságnak a híve, az építésben és nem

* Molnár István úr nem kíván válaszolni; így a vita *személyi* részével be van fejezve. Köszönetet mondok t. munkatársaimnak, hogy mérésükkel ezt lehetővé tették. Szerkesztő.